

POSUDEK OPONENTA DIZERTAČNÍ PRÁCE

Mgr. Josef Dvořák: Transformace oběti v Písmu. Teologie oběti.

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích.

Teologická fakulta. Katedra systematické teologie.

Oponent: doc. Jiří Beneš Th.D.

Popis a hodnocení práce:

Dizertační práce J. Dvořáka: *Transformace oběti v Písmu. Teologie oběti* má 239 stran a na nich lze nalézt desetinně tříděný obsah, Úvod, vlastní stať, volnou stranu (197), Závěr, Transkripci hebrejských a řeckých slov, Bibliografii nazvanou Seznam použitých zdrojů (roztříděný na 25 stranách do čtyř abecedně srovnaných částí s převahou odborných a relevantních studií českých), seznam zkratk, český a anglický abstrakt, kde je formulován přínos dizertační práce, která je v unikátní teologicko religionistické reflexi soteriologické transformace oběti v Novém zákonu. Rozsáhlý poznámkový aparát končí na str. 207 a čítá 1069 poznámek tradičně uváděných pod čarou na každé stránce zvlášť, které vedle standardních odkazů na literaturu obsahují pokračování argumentace a mírně odlehčují vlastní stať. V Úvodu, který má 6 stran, má poznámkový materiál takový rozsah, že množstevně látku Úvodu vysoce přesahuje (a to i plochou na stránce).

Snaze rozkrýt povahu kultických výpovědí Tanachu se Dvořák věnoval i ve své diplomové práci s názvem „*Oběť živá jako model životního postoje*“ (TFJU v ČB 2010). Jeho dizertace tedy prozrazuje dlouhodobý a intenzivní výzkum v této (kultické) oblasti. Vlastní stať dizertační práce je strukturovaná. Je rozdělena do pěti kapitol. První představuje společné rysy tří sledovaných náboženských systémů. Druhá až čtvrtá kapitola sleduje na stejném půdorysu nejprve náboženský systém Egypta, pak Mezopotámie a nakonec Kenaánu. Všechny tři kapitoly nesou sice v názvu slovo „*desakralizace náboženství*“, ale navzdory vícestupňovému závěrům je vlastní desakralizaci (způsobům, příčinám a následkům) věnován poměrně malý prostor v těchto kapitolách (objeví se to až v kapitole páté). Způsob zpracování látky nezapře inspiraci standardním dílem prof. Hellera: *Starověká náboženství*.

Z religionistického hlediska Dvořák Hellerovu práci nedoplňuje, nerozpracovává, ani se s ní kriticky nevyrovnává. To ale také není jeho cílem. Je pro něj totiž zdrojovým východiskem jak ke srovnání s další religionistickou literaturou, převážně českou, tak pro zkoumání starozákonní zvěsti (o ní pátá kapitola statě). Ke starozákonní zvěsti přistupuje hellerovským způsobem, tj. jako k textu, který je náboženstvím Kenaánu, Mezopotámie i Egypta ovlivněn a ve kterém pisatelé Starého zákona vedou proti náboženství kriticky vyostřený zápas. Hellerovskou metodu religionistických analogií nereflkuje, ale naopak pod jeho vlivem domýšlí do Nového zákona, který (také hellerovsky) vnímá jako vyvrcholení tohoto vyznavačského zápasu. Velmi trefně se mu podařilo shrnout dílo v Kristu přítomného Boha do několika výstižných zkratk, které lze považovat za klíčové teologické sdělení dizertační práce a které si proto dovoluji ocitovat: „*Dílo Immanuela jakožto bytí Boha s člověkem i jako Boží zasazení se za člověka přes hranice jeho existence, je neseno dvojím: (sebe)obětováním a vzkříšením. V jádru neoddělitelně obojího jde o nastolení (obnovení) blízkosti Boha a člověka (lidstva) skrze Otcovsko – Synovskou obětavost*“ (136); „*Ježíš Kristus je živá minulost i budoucnost v přítomnosti Hospodinova vyznavače*“ (185); „*Ježíš svou Paschou tuto tórickou dynamiku (vyvázání obětí z rukou kněží a jejich otevření izraelské pospolitosti, jenž ústí ve společné snědení obětí) završil a jako Zmrtvýchvstalý přesáhl*“ (203). „*Jako Prorok zprostředkoval nejdůležitější biblické dění, Hospodinovo slovo, a to v tak nebývalé působivé intenzitě, až byl rozpoznán (je vyznáván) jako vtělené Slovo*“ (204).

Dvořákova dizertační práce má kompilační ráz svědčící o tom, že doktorand „má dobře načteno“. V kapitolách 2.3.4. dominuje podrobný popis bez výraznější reflexe, tzn. bez výraznějšího vyvozování očekávaných východisek vztahujících se k tématu výzkumu daným názvem dizertační práce „*Transformace oběti v Písmu. Teologie oběti*“. Mnohde je ovšem topografický, geografický, dějinný, kulturní a kultický popis tak rozsáhlý, že by bylo užitečnejší jej uvést buď jen v poznámce, nebo v samostatné příloze. Teologická reflexe se objevuje v kapitole 5, aby pak vyvrcholila v Závěru dizertační práce. Tato koncepce je ilustrací toho, že a jak si Josef Dvořák osvojil způsob práce někdejších učitelů Starého zákona na Komenského evangelické bohoslovecké fakultě v Praze. Ti toho od svých posluchačů a čtenářů hodně očekávali a proto za něj obvykle východiska nevyvozovali (a pokud ano tak opatrně a osobně v závěru studie), protože jejich záměrem bylo vtáhnout studenta do problému a umožnit mu tak podílet se na objevování, tj. dovolit mu dořikávat nedořečené samostatně.

Specifikem dizertační práce je víceúrovňové shrnování poznatků. Každá podkapitola má shrnutí. Každá z tří hlavních částí statě obsahuje závěrečný souhrn zvaný výtěžek. A nakonec Závěr představuje shrnutí výtěžků. To napomáhá zpřehlednění práce, třebaže výtěžek kapitol by nemusel nadbytečně opakovat fakta již uvedená. Hustota poznámkového aparátu naznačuje, že je příslušná výpověď důkladně podložena pramennou i sekundární literaturou do té míry, že je takřka umně utkána z citací uvedené prostudované literatury, jakoby sám autor chtěl vzhledem k těmto poznatkům ustupovat do pozadí a své vzdělání skrývat. To působí zvláště obcerstvujícím dojmem vzhledem k současné teologické produkci, v níž dominuje obtížně skrývaná exhibice vlastních schopností a mohutnosti svého vzdělání, případně širšího vlastního rozhledu.

Dvořák je prací pražské starozákonní školy zaujat do té míry, že pod vlivem jejich publikací vstupuje s nimi do procesu hledání. A toto hledání vhodně kombinuje (doplňuje) s podobnými důrazy a motivy katolické pokoncilní teologie, jak si je osvojil v dílech prof. Skalického. Tím lze jeho dizertační práci charakterizovat. Dvořák ověřuje a prověřuje nosnost východisek, metodologie i výtěžků této pokoncilní divergence k látce Písma (zejména Nového zákona). Dizertační práce, která se vyznačuje nesmírně velkou šíří prostudované literatury, o jejíž dobrou znalost se Dvořák opírá, tím ovšem získává také encyklopedický ráz. Vedle výčtu fakt podporuje encyklopedický ráz dizertační práce i navýsost úsporný způsob vyjadřování, který Dvořák převzal od učitelů pražské starozákonní školy a snaha přesně teologicky formulovat, kterou se Dvořák představuje jako dobrý žák prof. Skalického. Nevýhodou tohoto encyklopedického pojetí je fakt, že je ovšem místy nesourodý a evokuje excerpta. Přesto lze zejména podrobné zpracovávání celé české religionistické produkce a její zasazení do širšího křesťanského teologického kontextu považovat za přínos dizertační práce. Dominuje v něm záměr sumarizovat, zpřehlednit a tak zpřístupnit dosavadní náboženský výzkum.

V tomto smyslu bych vyzdvihl ještě jeden rozměr (výrazný prvek) dizertační práce Josefa Dvořáka. Dvořák se pokusil (a myslím, že úspěšně) postihnout kontinuitu práce pražské starozákonní školy. Znovu objevil význam vykladačských linií a hermeneutických východisek, jakož i význam zásadních (dnes již ovšem poněkud zasutých) studií, které pro zásadní omezení teologického výzkumu v šedesátých až osmdesátých letech minulého století (tj. pro nepřízeň doby), mohly být uveřejněny buď jen v novinách (Kostnické jiskry), nebo jen v okrajově dostupných časopisech (Theologická příloha Křesťanské revue, Křesťanská revue, Náboženská revue, Theologická revue). Díky tomu jsou tyto studie dnes v podstatě nedostupné, což kontinuitu bádání velmi silně narušilo (ne-li vůbec přerušilo). Dvořák se pokusil navázat, na tyto výzkumy upozornit a zabránit tak tomu, aby současnou českou teologickou práci určovaly jen (mnohdy sporné) trendy pronikající k nám ze zahraničí. To

samo, podle mého soudu je natolik závažný počín, že jej lze považovat za zásadní odborný přínos Dvořákovy dizertační práce. I zde Dvořák (myslím, že nevědomky) realizuje Hellerovo dictum o pití z vlastních studánek.

Za originální považují fakt, že Dvořák, který se ve svém navazování na vykladačskou tradici Komenského evangelické fakulty v Praze nejvíce opírá o prof. Hellera, za skutečného guru zřejmě považuje spíše okrajově zmiňovaného a poeticky se vyjadřujícího prof. Balabána. Jeho jediného totiž vnímá jako korporativní osobnost zahrnující v sobě i ženskou složku, tj. vykladačku. A tento metafyzický a k feministické teologii tendující přesah v přístupu k prof. Balabánovi signalizuje již v samotném Úvodu (v pozn. 22 na str.10) pomocí přechodníků „*vciťující se ... prozrazující*“. Znamená to snad, že v Balabánovi došla práce pražské starozákonní školy svého vyvrcholení?

Z dizertační práce vyplynula určitá zjištění, která navrhuji otevřít v rozhovoru při obhajobě:

- a) v pozn. 820 na str. 153 je uváděný text 1 Kr 2,26, kterým Josef podporuje tezi o možnosti sesazení velekněze „*v případě, že se dopustil zločinu*“. Ten se netýká žádného veleknězova zločinu. Jednak o tom kontext explicitně nehovoří, jednak by to vycházelo z nekritického přístupu ke králi Šalomounovi a odkazovalo by to tak k narychlo vedené zkratce o oprávněnosti Šalomounova soudu. Král však v těchto dobách není oprávněn zbavovat velekněze úřadu, ani dosazovat velekněze nového. Nadto ortel Šalomounův má politické pozadí: je trestem za veleknězovu loyaltitu vůči předchozímu králi, Šalomounovu bratrovi Adonjášovi (1 Kr 1,7) a výrazem Šalomounovy brutální likvidace jeho opozice po nástupu na trůn. Šalomounův čin není jen sporný a již vůbec není znamením veleknězova zločinu. Naopak – je nepřipustný a zcela zavrženímhodným počinem (zločinem) nastupujícího krále. Proč a čím by se měl velekněz Ebjátar dopustit zločinu?
- b) analogie mezi egyptskou koncepcí krále jako božího syna (42) a ranou křesťanskou christologií by si zasloužila poznámku o možné inspiraci křesťanského dogmatu egyptskou ideologií. Mohla by vůbec tato analogie být rozvedena?
- c) na čem stojí teze z první věty tohoto oddílu: „*Trojdílný chrám v Jeruzalémě byl vybudován na Hospodinův podnět: 'A ať mi udělají Svatyni a usadím se v jejich nitru' (Ex 25,8) ... 'Vždyť ani nebesa a nebesa nebes Tě nemohou Zapatřit, tím méně tento dům, který jsem postavil' (1 Kr 8,27). ... Tato svatyně nemůže být místem přebývání Boha Hospodina ..., neboť sám Hospodin praví: .... Ex 29,45-46“ (171). To vyvolává další otázky: Jak souvisí Ex 25,8 s touto první větou (text se totiž netýká chrámu)? Proč následující věty jsou s tezí v rozporu?*
- d) Teze: Pesachu „*se mohli účastnit neobřezaní*“ (206) je v rozporu s ustanovením Pesachu podle 2 Moj 12,43-48 („*žádný neobřezanec jej jíst nebude*“). Vše by dávalo smysl, kdyby problém spočíval v existenci putovní záporky: zdánlivě ztracená záporka u slovesa „*byl*“ (171) se náhle vynořuje ve slově „*neobřezaní*“ (206), kam ovšem nepatří. Pokud je však v pozadí sofistickovaná reflexe, jejíž hloubky oponentovi není dáno dohlédnouti, je třeba celý problém vysvětliti při obhajobě.

Vrcholem Dvořákovy práce je ovšem jeho Závěr. V něm stručně, výstižně a srozumitelně shrnuje (jde současně i o vrchol trojstupňového shrnování) svůj výzkum, aby z něj odvodil jednak v názvech prvních kapitol avizovanou desakralizaci, jednak christologické vyústění svého religionistického paradigmatu, tj. předpokladu, že v Tanachu jde o desakralizaci převzaté náboženské praxe (a představ s ní spojených) neboli že desakralizované reflexe mají v Tanachu svůj religiózní rozměr (pozadí). Závěr je svébytné (a samostatné) teologické dílo s mnoha precizními a pregnantně výstižnými formulacemi (některé jsem uvedl výše) svědčícími o poctivě provedeném systematicko-teologickém, resp.

křesťansko-dogmatickém promýšlení zvěsti Písma a křesťanské tradice (o promýšlení způsobu uchopení křesťanského kerygmatu).

Dizertační práci považuji za přínosnou (objevnou – viz výše) a doporučuji ji k obhajobě.

V Praze, na svátek sv. Jiří, dne 24.4.2016

Jiří Beneš

